

STYRDOKUMENT

Plan mot Alkohol, narkotika, dopningsmedel, tobak- och nikotinprodukter samt spel om pengar (ANDTS) 2024–2027

Beslutad när	2024-02-01, § 8
Beslutad av	Kommunfullmäktige
Diarienummer	KSKF/2023:132
Ersätter	KSKF/2017:498
Gäller för	Samtliga nämnder och helägda bolag
Gäller fr o m	2024-02-01
Gäller t o m	2027-12-31
Dokumentansvarig	Direktör för social hållbarhet, operativt av kommunens ANDTS-samordnare
Uppföljning	ANDTS-samordnare följer upp lokala utföranden årligen. En övergripande uppföljning ska göras 2025 som grund för eventuell revidering. En uppföljning och utvärdering sker i slutet av planens tidsperiod.

Program

Ett program är ett styrande dokument som ska visa en färdriktning genom att innehålla vad som ska uppnås inom ett visst område. Det tar inte ställning till utförande, prioriteringar och metoder. Program ska vara långsiktiga, ej tidsbegränsade. Om det ska vara kommun- och/eller koncernövergripande ska det beslutas av kommunfullmäktige i annat fall av berörd nämnd.

Plan

En plan är ett styrande dokument som ska visa en färdriktning genom att innehålla konkreta mål och riktlinjer samt vara tidsbegränsad. Om den ska vara kommun- och/eller koncernövergripande ska den beslutas av kommunfullmäktige i annat fall av berörd nämnd.

Policy

En policy är ett styrande dokument som ska visa ett övergripande förhållningssätt och som ska tjäna som vägledning inom ett område, med angivande av övergripande mål och värden som ska eftersträvas. Policys ska vara långsiktiga, ej tidsbegränsade och beslutas av kommunfullmäktige.

Riktlinje

En riktlinje är ett styrande dokument som ska säkerställa ett korrekt agerande och god kvalitet i handläggning och utförande. Riktlinjer kan vara tidsbegränsade eller ej tidsbegränsade. Om den ska vara kommun- och/eller koncernövergripande ska den beslutas av kommunfullmäktige, i annat fall av berörd nämnd.

Syfte

Eskilstuna kommuns *plan mot alkohol, narkotika, dopningsmedel, tobak- och nikotinprodukter samt spel om pengar* (ANDTS) uttrycker kommunens vilje- och färdriktning för att skapa gemensam styrka, samverkan och systematik i arbetet med frågor som rör ANDTS. Syftet med planen är därmed att ge en tydlig grund för prioritering av kommunkoncernens verksamheters utvecklingsarbete med ANDTS.

Ämnesområde och bakgrund

ANDTS orsakar stora skador i vårt samhälle. Varje år dör runt 1900 personer av alkoholrelaterade orsaker, runt 850 personer av narkotika-relaterade orsaker och runt 12 000 personer av rökning. Användning av ANDTS är förknippad med en självrapporterad sämre allmän hälsa, mer psykiska besvär och suicidtankar. Alkohol, narkotika och dopning leder också till en ökad otrygghet i samhället då det finns samband med våld och brott¹.

Ett missbruk av narkotika benämns också som riskbruk och förekommer i olika utsträckningar, allt ifrån engångstillfällen vid sociala situationer till en mer omfattande användning, som självmedicinering. Ett skadligt bruk kan utvecklas till ett beroende som kan vara svårt att bryta och ger samtidigt intäkter till den organiserade brottsligheten. Narkotikabruk medför ökade risker för skador ur både ett medicinskt och ett socialt perspektiv. Sjukligheten och dödligheten är större bland personer som använder narkotika jämfört med övriga befolkningen.

Narkotikaförsäljning bidrar till systemhotande brottslighet och det är viktigt att arbeta systematiskt och effektivt med att minska både tillgång och efterfrågan på narkotika med evidensbaserade metoder.

ANDTS leder också till stora samhällskostnader²:

- Alkohol: 103,4 miljarder kr (2019)
- Narkotika: 38,5 miljarder kr (2020)
- Rökning: 31,5 miljarder kr (2015)
- Dopning: 0,3 miljarder kr (2017)
- Spelproblem: 9,1 miljarder kr (2021)

Behov av främjande, förebyggande och åtgärdande insatser

För att minska ANDTS-relaterade skadeverkningar och problem behöver vi jobba hälsofrämjande, förebyggande och åtgärdande med vård och stöd.

Hälsofrämjande arbete syftar till att främja hälsa och stärka eller bibehålla människors fysiska, psykiska och sociala välbefinnande.

¹ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/20569229/>

² <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/andts/forebyggande-arbete-inom-andts/det-samhallsekonomiska-vardet-av-halsoframjande-och-forebyggande-andts-arbete/>

Förebyggande arbete syftar till att minska risken för uppkomst av sjukdom, skada, fysiska, psykiska eller sociala problem, och att förhindra återinsjuknande eller genom tidig upptäckt förhindra att sjukdom utvecklas.

Åtgärdande arbete som innebär vårdande och stödjande tillvägagångssätt omfattar att förse människor med exempelvis behandling eller stödverksamhet vid behov, såsom hjälp med rökavvänjning eller hjälp vid missbruk eller beroende.

För att **förebygga användning av ANDTS**, exempelvis narkotikabruk, behöver vi arbeta både hälsofrämjande och förebyggande gentemot de faktorer vi vet påverkar risken för detta. Dessa omnämns som risk- och skyddsfaktorer. Enstaka risk- och skyddsfaktorer har liten effekt på individens beteende och hälsa, men flera faktorer tillsammans kan ge större påverkan.

Det finns ett tydligt samband mellan mängden risk- och skyddsfaktorer och konsumtion av ANDTS. Skyddsfaktorer har en skyddande effekt och dämpar de negativa effekterna av riskfaktorer. Därför är det viktigt att arbeta för att främja skyddsfaktorer samtidigt som vi arbetar för att minska riskfaktorer³.

Många av dessa faktorer är de samma för ANDTS-relaterad problematik och exempelvis psykisk ohälsa och kriminalitet. De kan delas in i strukturell, social och individuell nivå:

- På strukturell nivå kan det handla om människors livsförutsättningar, barn och ungas uppväxtvillkor eller lagar och normer i samhället.
- På social nivå kan det handla om hur väl de sociala sammanhangen som familj, vänner och skolmiljö fungerar.
- På individuell nivå kan det handla om olika förutsättningar och beteenden, exempelvis kön, attityd till skola, psykiska besvär, sjukdomar och syndrom.

Vilka risk- eller skyddsfaktorer som har störst betydelse för individen förändras över tid och varierar också mellan olika samhälleliga och kulturella kontexter. Eftersom risk- och skyddsfaktorer samvarierar är det viktigt att arbeta på flera nivåer med olika risk- respektive skyddsfaktorer för att få större förebyggande effekt.

Effektivt ANDTS-förebyggande arbete omfattar att arbeta långsiktigt med insatser på flera nivåer i samhället och på flera områden samtidigt. Mest effektivt är en kombination av åtgärder inriktade på att påverka såväl:

- Tillgänglighet - exempelvis tillsyn, åldersgränser, prisreglering och lagstiftning,

³ <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/kunskapsstod/2020-2-6597.pdf>

- Efterfrågan - exempelvis attityder och normer, föräldrastöd och kunskapshöjande insatser
- Skadeverkningar - exempelvis tidig upptäckt, tillgång till vård och anhörigstöd.

Insatser och åtgärder inom det förebyggande ANDTS-arbetet delas in i tre nivåer:

1. Insatser på **universell** nivå, som riktar sig till en hel grupp innan problem har uppstått. Det handlar om att minska tillgängligheten, öka tillsynen, arbeta hälsofrämjande i en skola, främja en aktiv fritid för barn och unga, stödja föräldrar i sitt föräldraskap med mera.

2. Insatser på **selektiv** nivå, som riktas direkt eller indirekt till särskilda riskgrupper. Exempel på sådana åtgärder är information och utbildning som riktas till dem som arbetar inom socialtjänsten, skolan eller krogmiljö, samverkan för tidiga insatser, insatser i skolan för att följa upp elever som har svårigheter med skolarbetet eller problematisk frånvaro.

3. Insatser på **indikerad** nivå, vilket exempelvis innebär återfallsprevention, behandling eller omsorg riktad till individer som redan utvecklat skadligt bruk eller beroende av ANDTS. Det kan också vara samverkan för tidig upptäckt av narkotikabruk eller att kommunen har väl fungerande rutin för orosanmälan inkl. uppföljning och återkoppling.

Behoven av olika insatser på olika nivåer kan skilja mellan olika grupper av flickor, pojkar, kvinnor och män. Därför är det viktigt att verksamheter har kännedom om och tillämpar detta för att kunna erbjuda en effektiv och träffsäker myndighetsutövning och stöd av hög kvalitet till alla brukare, kunder och medborgare.

Utgångspunkter

Planens mål och insatsområden grundar sig bland annat på den nationella strategin för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken samt spel om pengar 2022–2025 där ambitionen är att anpassa efter Eskilstunas förutsättningar och behov. Den nationella strategin tar sin utgångspunkt i Förenta nationernas (FN) globala program för hållbar utveckling (Agenda 2030), FN:s konvention om mänskliga rättigheter, FN:s barnkonvention samt Sveriges folkhälsomål.

Enligt den nationella strategin bör en utgångspunkt för det fortsatta arbetet vara att ytterligare stärka jämlikhets- och jämställdhetsperspektivet samtidigt som skyddet för barn och unga ska genomsyra arbetet på alla nivåer.

Mål, utförande och uppföljning

De lokala utföranden/utvecklingsarbeten som tas upp i ANDTS-planen ska föras in som åtaganden och/eller aktiviteter inom ramen för respektive nämnds och bolags ordinarie styrning och uppföljning på nämndnivå

och/eller i berörda verksamheters lokala verksamhetsplaner och verksamhetsberättelser. Respektive nämnd och bolagsstyrelse ansvarar för en samlad bedömning av genomförandet inom sitt ansvarsområde samt uppmärksamma möjligheter och hinder i genomförandet av insatsområdet.

Samordning och samverkan kopplat till genomförande och uppföljning av ANDTS-planen ska så långt möjligt ske i befintliga fora framför allt kopplat till arbetet för att uppnå kommunens strategiska mål om ett tryggt och socialt hållbart Eskilstuna.

I uppföljningar ska redovisning göras fördelat på flickor, pojkar, kvinnor och män där det är möjligt. Den nämnd eller det bolag som benämns först och är markerad med fet stil är ansvarig för att samordna det lokala utförandet/utvecklingsarbetet tillsammans med övriga berörda nämnder och bolag inom kommunkoncernen. Respektive nämnd och bolag ska se lokala utföranden-/utvecklingsarbeten utifrån ett helhetsperspektiv och om möjligt samverka med olika nämnder för att uppnå en större synergisk effekt. Respektive nämnd och bolag ska vid största möjliga mån utifrån planens mål aktivt arbeta för att skapa samarbeten och samverkan med civilsamhället.

Kommunstyrelsen ansvarar för en övergripande uppföljning år 2025 och eventuell revidering. Kommunstyrelsen ansvarar också för en samlad uppföljning och utvärdering av planen i dess helhet efter periodens slut. Planens övergripande mål och mål 1–6 följs upp med hjälp av folkhälsomyndighetens statistikverktyg indikatorlabbet och i en samlad uppföljning efter periodens slut. Delmål följs upp med hjälp av regionens datainsamlingsmetoder och kommunens avloppsvattenprover. Planens lokala genomförande och utvecklingsarbeten följs årligen upp via kommunens beslutsstödsystem samt kvalitativa avstämningar med berörda förvaltningar.

Plan mot Alkohol, narkotika, dopningsmedel, tobak- och nikotinprodukter samt spel om pengar (ANDTS) 2024–2027

Övergripande mål

Eskilstuna ska med evidensbaserad praktik⁴ sträva efter att bli en kommun fri från narkotika och dopning med minskade medicinska och sociala skador orsakade av alkohol och spel om pengar samt ett minskat bruk av tobaks- och nikotinprodukter.

⁴ Evidensbaserad praktik innebär en medveten och systematisk användning av flera kunskapskällor, den bästa tillgängliga kunskapen, den professionelles expertis och berörda personens situation, erfarenhet samt önskemål för beslut om insatser. <https://www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/omraden/evidensbaserad-praktik/arbete-evidensbaserat/>

Mål 1. Tillgången till alkohol, narkotika, dopningsmedel och tobaks- och nikotinprodukter samt skadeverkningarna av spel om pengar ska minska

En effektiv och strategisk tillsynsverksamhet är viktig för att säkerställa en restriktiv lagstiftning med syfte att minska tillgång och tillgänglighet, vilket i sin tur ska minska ANDTS-relaterade skadeverkningar och problem. Insatser för att minska efterfrågan av narkotika ska ske samordnat med arbetet för att bekämpa narkotikarelaterad brottslighet för att få största möjliga effekt.

Ohälsa, droganvändning, våld, kriminalitet och utanförskap kan förklaras av samma bakomliggande faktorer, eller risk- och skyddsfaktorer. Tidigt främjande och förebyggande arbete som påverkar dessa bakgrundsfaktorer kan därför få effekter på många problemområden samtidigt. Samverkan och samordning mellan ANDTS och det brottsförebyggande arbetet ska därför fortsätta utvecklas. Sedan 2013 har förekomsten av dopning på nationell nivå varit stabil runt 0,5% av kvinnor och 1% av män, men det saknas data på lokal nivå. Därav föreslås inte något nytt utvecklingsarbete kopplat till dopning i planen men det befintliga arbetet kommer att vidmakthållas, exempelvis med metoden *100% ren hårdträning*.

Insatsområden

Arbetet för att minska tillgång och efterfrågan på narkotika ska stärkas

Tillgängligheten till narkotika ökar i Sverige. En undersökning i Stockholm genomförd av STAD (Stockholm förebygger alkohol- och drogproblem) visar att det i större utsträckning förekommer narkotikapåverkade gäster och personal i krogmiljö samt att narkotika erbjuds och används. Därför är ett fortsatt förebyggande arbete i krogmiljö viktigt.

För att minska och motverka narkotikahandlingen i Eskilstuna krävs ett analytiskt och systematiskt arbete för att minska efterfrågan. Många orsaksfaktorer bakom efterfrågan är de samma som de faktorer som påverkar ohälsa, våld och kriminalitet. Därför krävs ett mer samordnat förebyggande och åtgärdande arbete.

Lokalt utförande/utvecklingsarbete

- **KS** ska i samarbete med Polisen eller annan relevant aktör utvärdera arbetet med metoden *Krogar mot knark* som grund för att vässa och årligen erbjuda och följa upp utbildning i metoden riktad till lokala krögare.
- **KS** ska ge kommunkoncernen ett samordnat stöd för att analysera och arbeta med de underliggande risk- och skyddsfaktorerna bakom exempelvis ANDTS, ohälsa, våld och kriminalitet.
- **KS** ska utveckla arbetssätt för att ge kommunkoncernen ett samordnat stöd med social- och situationell narkotikaprevention.

- **KS** ska i samarbete med GSN och GN utveckla rutiner som möjliggör för Polis eller annan relevant aktör att genomföra förebyggande narkotikasök på alla skolor i Eskilstuna kommun för att säkerställa att skolorna i kommunen är narkotikafria.
- **GSN och GN** ska med stöd av KS och SN undersöka möjligheterna att med stöd av tydlig rutin genomföra frivilliga, slumpmässiga drogtester av elever i kommunens högstadie- och gymnasieskolor

Tillsynen av alkohol samt tobak- och nikotinprodukter ska stärkas

Studier och undersökningar visar att det finns samband mellan berusning och våld, där alkohol utgör en utlösande faktor. *Ansvarsfull alkoholservice* är en metod som syftar till att minska våld i krogmiljö och ska därför fortsätta spridas och användas. Det förekommer att minderåriga i Eskilstuna köper tobaks- och nikotinprodukter från affärer som har och inte har försäljnings-tillstånd. Dessa affärer ska rapporteras i större utsträckningar som ett led i en mer effektiv tillsyn. Det är även viktigt att misstanke om otillåten försäljning till minderåriga anmäls till Polisen.

Lokalt utförande/utvecklingsarbete

- **RTN** ska fortsatt årligen erbjuda utbildning i metoden *Ansvarsfull alkoholservice* till lokala krögare.
- **RTN** ska utveckla arbetssätt för att årligen informera personal på alla grund- och gymnasieskolor samt fritidsgårdar i kommunen hur de ska rapportera otillåten försäljning av tobak- och nikotinprodukter.
-

Kommunens kontroll av kosttillskott ska intensifieras

Det förekommer att kosttillskott som säljs innehåller dopningspreparat eller narkotikaklassade substanser. Därför ska kosttillskott kontrolleras i större utsträckning.

Lokalt utförande/utvecklingsarbete

- **RTN** ska utveckla arbetssätt för att genomföra tillsyn och kontroller av kosttillskott som säljs inom kommunen för att kontrollera efter otillåtna substanser.

Mål 2. Pojkar och flickor ska skyddas mot skadliga effekter orsakade av alkohol, narkotika, dopning, tobaks- och nikotinprodukter och spel om pengar

I enlighet med barnkonventionen har barn rätt till en god uppväxtmiljö, rätt till bästa möjliga fysiska, psykiska och sociala välbefinnande samt att barn och unga ska skyddas mot narkotika. Barn och unga är särskilt utsatta och löper särskilt förhöjd risk för att drabbas av ANDTS-relaterad ohälsa, varför tidiga och förebyggande insatser är av stor vikt.

Barn och unga i familjer där det förekommer skadligt bruk eller beroende av ANDTS ska uppmärksammas och få ett ändamålsenligt stöd, både för att

underlätta deras vardag med förskola, skola och kamratrelationer men också för att rusta dem för framtiden. Insatser för att skydda barn mot skadliga effekter av ANDTS bör därför fortsatt utgöra grunden för det hälsofrämjande och förebyggande ANDTS-arbetet.

Insatsområden

Stödet till barn och unga som anhöriga ska intensifieras

Många studier visar att en tydlig riskfaktor för framtida bruk av exempelvis narkotika är föräldrar med missbruksproblematik⁵. I Eskilstuna uppger ungefär 14% av flickorna och 11% av pojkarna att de har en anhörig med missbruksproblematik, men siffrorna är högre på vissa skolor. Därför krävs ett systematiskt arbetssätt för att erbjuda stöd och hjälp till dessa barn och unga.

Lokalt utförande/utvecklingsarbete

- **FSN, GSN och GN** ska säkerställa att alla barn i skolan får information om kommunens stödverksamheter, särskilt vid behov.
- **FSN, GSN, GN och AVN** ska i samverkan SN arbeta för att systematiskt öka tillgängligheten till kommunens stödverksamheter med särskilt fokus på skolor inom kommunen.
- **SN** ska fortsatt stärka utvecklingen och uppföljningen av ett familjeorienterat arbetssätt.

Skolans tobaks- och nikotinförebyggande arbete ska stärkas

Forskning visar att majoriteten av alla som röker börjar i tonåren, och ju tidigare någon börjar röka desto större är risken att fastna i ett beroende⁶. Att ha testat tobak ökar också risken för att utveckla ett regelbundet bruk när man blir äldre. En tydlig tobakspolicy har visat sig ge effekter på att minska rökning⁷, vilken också bör omfatta övriga nikotinprodukter.

Lokalt utförande/utvecklingsarbete

- **GSN, GN och KFN** ska i samverkan med KS ska i framtagandet av ANDTS-policy för kommunens skolor och fritidsgårdar samt fritidshem fastställa att en tobak- och nikotinfri skoltid och fritidsverksamhet gäller.

Mål 3. Antalet pojkar och flickor som börjar använda narkotika, dopningsmedel, tobaks- och nikotinprodukter

⁵ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-material/publikationsarkiv/r/riskfaktorer-for-ungas-narkotikabruk-och-narkotikarelaterade-problem-/?pub=100854>

⁶ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-material/publikationsarkiv/k/kunskap-om-faktorer-som-kan-paverka-barns-och-ungas-tobaksdebut/?pub=98326>

⁷ <https://www.ingentaconnect.com/contentone/psp/hbpr/2020/00000007/00000004/art0009#>

eller debuterar tidigt med alkohol och spel om pengar ska minska

Skador bland barn och unga som orsakas av ANDTS kan aldrig accepteras. Barn, unga och deras vårdnadshavare är därför en av de viktigaste målgrupperna för ANDTS-arbetet. Valfungerande hälsofrämjande, förebyggande samt vårdande och stödjande insatser i ett tidigt skede samt effektiva, evidensbaserade åtgärdande insatser kan förväntas ge positiva effekter på barns framtida hälsa och välbefinnande. På så sätt kan vi öka friskfaktorerna och minska riskfaktorerna.

Här är skolan och dess elevhälsa också en viktig faktor. Det finns samtidigt ojämlikheter mellan olika skolors förutsättningar med förebyggande och främjande arbete och vi behöver säkerställa att alla barn och unga oavsett skola har tillgång till valfungerande elevhälsoteam med goda förutsättningar.

Genom att förebygga ANDTS-användning bland barn och unga kan samhället förhindra att barn och unga skadas och samtidigt bland annat bidra till minskad kriminalitet och ökad trygghet.

Delmål 3.1

Andelen flickor och pojkar i årskurs 9 eller gymnasiets årskurs 2 som någon gång använt narkotika ska minska

Delmål 3.2

Andelen flickor och pojkar i årskurs 7, 9 och gymnasiets årskurs 2 som använder tobak-/nikotinprodukter dagligen eller ibland ska minska

Delmål 3.3

Andelen flickor och pojkar i årskurs 9 som under de senaste 12 månaderna har druckit alkohol en eller flera gånger ska minska

Insatsområden

Det förebyggande arbetet mot narkotika ska stärkas

Att känna till vilka faktorer som kan påverka risken för att vissa barn och unga börjar använda narkotika eller får narkotikarelaterade problem är avgörande för ett effektivt förebyggande arbete⁸. Därför är ett systematiskt arbetssätt byggt på evidensbaserad kunskap väsentligt för att möjliggöra ett mer effektivt arbete. Det är även viktigt att alla skolor arbetar med frågan för att skapa ett mer jämlikt narkotikaförebyggande arbete. Arbetet ska vara kunskapsbaserat för att förstå bredden av narkotikabruket samt att medvetandegöra och sprida kunskap om narkotikabruket och dess fördelning bland befolkningen i kommunen.

Lokalt utförande/utvecklingsarbete

⁸ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/andts/forebyggande-arbete-inom-andts/narkotika/riskfaktorer-for-barns-och-ungas-narkotikabruk-eller-narkotikarelaterade-problem/>

- **KS** ska vid behov sprida kunskap och information om nya trender och om möjligt informera om preventiva åtgärder
- **KS** ska med stöd av SN tillhandahålla alla kommunens skolor och deras medarbetare kunskapshöjande insatser om narkotikaprevention och dess underliggande orsaker.
- **KS** ska internt tillgängliggöra information om narkotikabrukets omfattning inom Eskilstuna kommun på internportalen.

Arbetet för att förebygga ANDTS-relaterad ohälsa bland barn och unga och erbjuda tidiga insatser ska stärkas

Familjen, förskolan och skolan är de viktigaste arenorna med störst betydelse för barns utveckling och välmående. På så vis har de också stor betydelse för det hälsofrämjande och förebyggande arbetet mot bruk av ANDTS⁹. Enligt skollagen ska elevhälsan främst vara förebyggande och hälsofrämjande. I Eskilstuna kommun skiljer sig förutsättningarna och kunskapsnivåerna för att jobba förebyggande och hälsofrämjande mellan elevhälsoteamen på de olika skolorna. Kommunen behöver därför säkerställa att elevhälsoteamen på alla skolor i kommunen har rätt förutsättningar för att arbeta förebyggande och hälsofrämjande. Detta omfattar även elevhälsoteamet på vuxenutbildningen.

Det är också viktigt att säkerställa ett gott föräldraskapsstöd. Det finns hälsoekonomiska utvärderingar som visar att föräldraskapsstöd har effekt och är kostnadseffektiva, vilket inte enbart minskar sannolikhet för barns problem med ANDTS utan även annan problematik¹⁰. Här är vuxenutbildningen en viktig kontaktväg till föräldrar.

Lokalt utförande/utvecklingsarbete

- **FSN, GSN, GN och AVN** ska säkerställa att elevhälsoteam på alla skolor har förutsättningar att arbeta förebyggande, främjande och åtgärdande på individ-, grupp och skolenhetsnivå i enlighet med skollag med syfte att bland annat minska utsattheten för och skadeverkningarna av ANDTS.
- **SN, AVN och FSN** ska tillsammans arbeta systematiskt för att via vuxenutbildning, förskolor och öppna förskolor nå alla föräldrar i kommunen med information och erbjudanden om kommunens stödverksamheter och föräldrautbildningar.
- **KS** och **SN** ska utveckla arbetet med ANDTS-coacher med syfte att öka samverkan mellan dem och socialförvaltningen.
- **KS** ska stödja kommunkoncernens främjande och förebyggande arbete med hjälp av analyser och data från skolundersökningar.

⁹ https://www.emcdda.europa.eu/publications/manuals/european-prevention-curriculum_en

¹⁰ <https://docplayer.se/4784427-Foraldrastod-ar-det-vart-pengarna-halsoekonomiska-analyser-av-foraldrastodsprogram.html>

- **FSN, GSN, GN och KFN** ska med stöd av KS ta fram en ANDTS-policy för kommunens skolor och fritidsgårdar samt fritidshem med syfte att stärka deras arbete mot ANDTS.
- **FSN, GSN, GN och KFN** ska i samverkan med KS systematiskt erbjuda kommunens skolor och fritidsgårdar samt fritidshem utbildning om ANDTS-policy som ett led i implementeringen av den.
- **GSN och GN** ska med stöd av KS revidera skolornas handlingsplaner mot ANDTS och ska utgå från skolornas nya ANDTS-policy.

Mål 4. Antalet pojkar och flickor samt kvinnor och män som utvecklar skadligt bruk eller beroende av alkohol, narkotika, dopningsmedel, tobaks- och nikotinprodukter och spel om pengar ska minska

Förutsättningarna för en god hälsa men också risken för att utveckla skadligt bruk av ANDTS påverkas bland annat av individens livsvillkor, levnadsvanor och egna val. Individens levnadsvanor skiljer sig åt beroende på deras sociala miljö, utbildningsnivå och ekonomiska förutsättningar. En central utgångspunkt i arbetet med att förebygga skadligt bruk av ANDTS är därför att människors livsvillkor och levnadsvanor går att påverka. Frågor om hälsa och bruk av ANDTS är därmed inte enbart en fråga för den enskilda individen, utan en fråga för samhället i stort.

Levnadsvanor är ett centralt område för att uppnå en god, jämställd och jämlik hälsa. Insatser som riktar sig mot de faktorer som leder till de både till vanligaste hälsoproblemen och bruk av ANDTS bör prioriteras. Insatserna bör vara såväl generella som riktade mot specifika problem, grupper eller individer. Genom förebyggande arbete och tidiga insatser kan antalet personer som utvecklar skadligt bruk eller beroende av ANDTS minska och bör därför fortsatt förstärkas och utvecklas.

Delmål 4.1

Årliga genomsnitt av halter rörande droger i avloppsvatten i Eskilstuna kommun ska minska.

Delmål 4.2

Andelen kvinnor och män över 18 år som någon gång använt narkotika ska minska

Delmål 4.3

Andelen kvinnor och män över 18 med riskkonsumtion av alkohol ska minska

Delmål 4.4

Andelen kvinnor och män över 18 som röker dagligen ska minska

Insatsområden

Arbetet med att förebygga och åtgärda ANDTS-relaterad ohälsa i arbetslivet ska fortsätta

Skadligt bruk eller beroende av alkohol, narkotika, dopning, tobaks- och nikotinprodukter samt spel om pengar är en riskfaktor för både sjukfrånvaro och minskad produktivitet. Det kan också påverka arbetslivet och medföra risker i arbetsmiljön, orsaka arbetsplatsolyckor, påverka medarbetarnas psykiska och fysiska hälsa och orsaka situationer med hot och våld.

Alkohol och droger accepteras inte på arbetsplatser inom Eskilstuna kommuns verksamheter. Alla medarbetare inom Eskilstuna kommun har rätt att känna sig trygga på sin arbetsplats och påverkan av alkohol eller droger är därför inte accepterat. Det förebyggande arbetet mot alkohol och droger ska vara en del av arbetsplatsernas övergripande arbete med arbetsmiljön.

Lokalt utförande/utvecklingsarbete

- Varje förvaltning ska säkerställa att alla dess chefer och medarbetare har tillräckliga kunskaper om rutin vid misstanke om påverkan på arbetsplatsen.
- **KS** ska undersöka möjligheten att genomföra drogtestar vid anställning av personal.

Främjande och förebyggande insatser samt stöd ska tillgängliggöras

Alkoholkonsumtionen hos äldre följer inte den sjunkande trenden i övrigt, vilket kan bero på att denna generation tidigare har druckit i större utsträckning än vad andra generationer gör. Äldre har ökad risk för sjukdomar och skador av alkohol i större utsträckning än andra¹¹. Några orsaker bakom äldres riskkonsumtion är en känsla av meningslöshet och det behövs insatser för att motverka depression, ångest och ensamhet¹². Universitet är en arena där många unga vuxna befinner sig, en grupp vars konsumtion av ANDTS oftast sker i större utsträckning än andra åldersgrupper. Därför är det relevant att fortsätta utveckla samarbetet och samverka för att utveckla och tillämpa insatser för att förebygga bruk av ANDTS men även tillgängliggöra stöd.

För att nå ut till så många personer som möjligt inom kommunen behövs arbete med många underliggande faktorer till bruk av ANDTS på en övergripande nivå. Folkhälsomyndighetens analyser visar till exempel att universella program har en låg kostnad för genomförande, samtidigt som de kan minska utagerande beteende hos barn och öka deras hälsorelaterade livskvalitet¹³.

¹¹ https://www.sls.se/globalassets/sls/dokument/alkohol-och-aldre_alkoholen-och-samhället-2019_rapport_sv.pdf

¹² <https://socvet.se/article/view/2444>

¹³ <https://docplayer.se/4784427-Foraldrastod-ar-det-vart-pengarna-halsoekonomiska-analyser-av-foraldrastodsprogram.html>

Lokalt utförande/utvecklingsarbete

- **FSN och AVN** ska i samverkan med SN tillgängliggöra och erbjuda alla föräldrar med barn på förskola och öppen förskola universella föräldraskapsstöd med särskilt fokus på föräldrar med störst behov.
- **KS** ska fortsätta utveckla samarbetet och samverkan med AVN och MDU för att nå fler unga vuxna med förebyggande och stödjande insatser.
- **VON** ska säkerställa att all personal inom äldreomsorgen har tillräcklig kunskap om skadlig alkoholkonsumtion hos äldre och dess riskfaktorer.
- **KFN** ska utveckla arbetet med att främja äldres sociala sammanhang och meningsfullhet med syfte att bland annat minska riskfaktorer för riskbruk.
- **SN och AVN** ska fortsätta utveckla samverkan mellan ekonomiskt bistånd och stöd och behandling i syfte att upptäcka skadligt bruk av ANDTS, förtydliga ansvar och att i ett tidigt skede tillgängliggöra stöd till personer med behov.

Arbetet för att nå målet om ett rökfritt Sverige 2025 ska fortsätta

Enligt Liv och hälsa-undersökningar i Eskilstuna är det vanligare för personer födda utanför Norden, personer med låg utbildning och personer med låg inkomst att röka dagligen. Sedan 2017 har inte andelen rökare i Eskilstuna minskat, vilket det har i riket. Ungefär 7 av 10 personer vill sluta röka och behöver stöd och hjälp till det¹⁴. Därför krävs ett bredare arbete för att tillgängliggöra och erbjuda rökavvänjning på flera språk i samverkan med relevanta aktörer.

Lokalt utförande/utvecklingsarbete

- **KS och AVN** ska i samverkan med bland annat Region Sörmland arbetet för att tillgängliggöra stöd till rökavvänjning på flera språk.
- **KS** ska fortsätta samverka med Region Sörmland för att skapa systematiska arbetssätt för att tillgängliggöra hjälp till rökavvänjning inom Eskilstuna kommun.

Mål 5. Kvinnor och män samt pojkar och flickor med skadligt bruk eller beroende ska utifrån sina förutsättningar och behov ha tillgång till vård och stöd av god kvalitet

Personer med skadligt bruk eller beroende bör, utifrån sina individuella förutsättningar och behov, få tillgång till vård och stöd av god kvalitet. Detta innebär insatser som är beprövade eller evidensbaserade, tillgängliga och säkra, samt utförs av erfaren och kunnig personal med en helhetssyn på brukarens behov. Samverkan och samarbete kring individen och dennes

¹⁴ https://www.slutarokalinjen.se/globalassets/verksamheter/sluta-roka-linjen/material-ny-2022/sluta-roka-for-dig-som-vill-bli-rokfri_low.pdf

anhöriga och närstående har en central roll för att den enskilde ska få sammanhållen vård- och stödinsatser.

Det är vanligt att personer med skadligt bruk eller beroende har andra psykiatriska diagnoser eller närliggande tillstånd. Behandling för skadligt bruk eller beroende behöver därför ges samordnat med behandling för andra psykiatriska tillstånd.

Arbetet med hälsofrämjande och förebyggande insatserna riktade till personer med skadligt bruk eller beroende ska stärkas. I detta arbete behöver, förutom behandling av sjukdomstillstånd, även livsstilsfaktorer och andra förutsättningar för hälsa särskilt uppmärksammas.

Skadligt bruk och beroende drabbar, förutom den enskilde, ofta barn och andra anhöriga och närstående. Att öka patienters, brukares och anhörigas och andra närståendes inflytande i vården och omsorgen ska därför fortsatt prioriteras. Det är också viktigt att fortsätta utveckla insatser för att minska stigmatiseringen av personer med skadligt bruk eller beroende.

Insatsområden

Samordnade insatser och hälsofrämjande arbete vid skadligt bruk eller beroende ska stärkas

Om en person har behov av insatser från både hälso- och sjukvården och socialtjänsten kan kommunen och regionen upprätta en samordnad individuell plan (SIP). Planen ska upprättas om kommunen eller regionen bedömer att den behövs för att personen ska få sina behov tillgodosedda och om personen samtycker till att den upprättas. Detta bör alltid beaktas för att personen ska få sina behov tillgodosedda, och om personen samtycker till att den upprättas.

Hälsofrämjande arbete i form av fysisk aktivitet har en positiv effekt på flera riskfaktorer, bland annat minskad stress, depression och ångest som alla har en påverkan på skadligt bruk eller beroende och i vissa fall orsakar återfall. Det finns flera undersökningar som tyder på att exempelvis fysisk aktivitet som hälsofrämjande arbete i samband med beroendevårdsinsatser ökar mottagligheten för beroendevårdsinsatser och har en gynnsam effekt på individens fysiska och psykiska hälsa¹⁵.

Lokalt utförande/utvecklingsarbete

- **SN** ska fortsatt effektivisera arbetet med samordnad individuell plan (SIP) för att stärka samordning mellan olika aktörer.
- **SN** ska undersöka möjligheterna att arbeta med hälsofrämjande insatser inom beroendevården med syfte att öka förutsättningarna för individen att tillgodogöra sig de beroendevårdsinsatser som erbjuds.

¹⁵ <https://www.mdpi.com/2076-3417/12/18/9117>

Tillgängliggöra vård och stöd vid missbruk och beroende av narkotika

På riksnivå uppskattas runt 1,6% av kvinnorna och 1,9% av männen ha ett narkotikaberoende, men det saknas data på lokal nivå. Att erbjuda och tillgängliggöra vård och behandling för barn och unga samt vuxna är väsentligt för att bryta ett missbruk och/eller beroende.

Det finns undersökningar som visar att internetbaserat stöd vid beroende är effektiva för att minska eget bruk. Det framkommer också att ett motiv till att målgruppen använde stödet var anonymitet och tillgänglighet¹⁶. Vanliga hinder för att vilja söka vård för beroende är stigma och oro att bli straffad¹⁷. Ett anonymt och tillgängligt internetbaserat stöd kan potentiellt motverka detta och ge fler personer möjligheten att minska sitt bruk.

Lokalt utförande/utvecklingsarbete

- **GSN och GN** ska med stöd av SN informera skolor om kommunens stöd och behandling med syfte att tillgängliggöra vård och behandling för barn och unga samt vuxna
- **SN** ska systematiskt informera all personal på alla skolor och fritidsgårdar i kommunen om orosanmälan och kännetecken på bruk/påverkan av narkotika.
- **SN** ska undersöka möjligheter att erbjuda digitalt stöd och behandling för att tillgängliggöra beroendevården.

Stärkta insatser för att nå flickor och pojkar, kvinnor och män i en socialt och hälsomässigt utsatt situation till följd av skadligt bruk eller beroende

En studie genomförd av MDU och Västmanlands länsstyrelse undersökte kvinnor i missbruk och deras utsatthet. Det är vanligt förekommande att kvinnor i missbruk utsätts för sexuella övergrepp, hot, kränkningar och skador av sexuellt våld¹⁸. Därför behöver personal som möter kvinnor i missbruk eller beroende ha en bred kunskap och kompetens för att kunna ge ett gott bemötande och stöd. Erfarenheter av att prostitution bör uppmärksammas liksom våldsutsatthet eftersom det kan ha stor betydelse för den fortsatta behandlingsplaneringen.

Lokalt utförande/utvecklingsarbete

- **SN** ska fortsatt arbeta för att alla berörda medarbetare har god kunskap om flickors och kvinnors utsatthet i missbruk och beroende.

Mål 6. Antalet kvinnor och män samt pojkar och flickor som skadas eller dör på grund av sitt eget eller andras

¹⁶ <https://ascpjournals.biomedcentral.com/articles/10.1186/s13722-020-00185-8>

¹⁷ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/264ba5c0674247f0b36d5849888b1fb0/europeiska-webbundersokningen-narkotika-2021.pdf>

¹⁸ <https://catalog.lansstyrelsen.se/store/23/resource/19>

bruk av alkohol, narkotika, dopningsmedel, tobaks- och nikotinprodukter eller spel om pengar ska minska

Skadligt bruk och beroende av ANDTS bidrar till en stor del av sjukdoms- bördan och den förtida dödligheten. Skadligt bruk och beroende av ANDTS är även en bidragande eller underliggande faktor till olika typer av ANDTS- relaterade skador. Det finns ett samband mellan användning av alkohol, nar- kotika och dopning och våld och olyckor, men också förgiftningar och över- doser.

Under tidsperioden 2019–2022 orsakade läkemedel- och narkotikaförgiftningar 36 dödsfall, varav 15 kvinnor och 21 män. Alkohol orsakade under samma period 89 dödsfall, varav 25 kvinnor och 64 män, enligt dödsorsaksregistret. Att minska antalet personer som skadas eller dör till följd av skadligt bruk eller beroende av ANDTS behöver därför ha hög prioritet. Målsättningen att successivt minska antalet personer som skadas eller dör på grund av sitt eget eller andras bruk är beroende av att de övriga målen och insatserna i denna plan genomförs. Det behöver bland annat innefatta ett väl utformat förebyggande och främjande arbete, utveckling av en god vård och omsorg samt adekvata efterfråge- och tillgänglighetsbegränsande insatser.

Delmål 6.1

Den alkoholrelaterade dödligheten ska minska.

Delmål 6.2

Dödsfall orsakade av läkemedel- och narkotikaförgiftningar ska minska

Insatsområden

Det nationella varningssystemet (VSN) för att motverka narkotika- relaterade dödsfall bör fortsatt spridas inom Eskilstuna kommun

Information som berör nya och farliga substanser eller förändrade använd- ningsmönster, spikade substanser och mer, behöver spridas till aktörer som möter personer som använder eller har tillgång till narkotika, eller som har behov av denna information. Informationen behöver även delas till aktörer som arbetar för att minimera risker för förgiftningar eller överdoseringar.

Lokalt utförande/utvecklingsarbete

- **KS** ska i samverkan med SN aktivt sprida VSN till relevanta aktörer inom kommunen med syfte att tillgängliggöra information för att motverka narkotikarelaterade dödsfall.

Naloxon bör tillgängliggöras i ökad utsträckning

En viktig del i arbetet med att motverka den narkotikarelaterade dödligheten är att öka tillgängligheten till naloxon. Naloxon är ett effektivt och lättanvänt läkemedel som kan häva överdoseringar av opioider, till exempel heroin eller fen- tanyl. Av denna anledning ska insatser fortsatt genomföras i syfte att till- gängliggöra naloxonläkemedel. Det kan exempelvis handla om att utbilda

fler personalkategorier i hur naloxon används, hur risker med olika preparat kan bedömas och att sprida samt målgruppsanpassa kommunikations- och utbildningsinsatser till brukare av narkotika.

Lokalt utförande/utvecklingsarbete

- **KS** tillsammans med SN ska undersöka utvecklingsmöjligheter mellan Region Sörmland och Eskilstuna kommun med det övergripande arbetet med Naloxon med syfte att bland annat utbilda medarbetare om Naloxon och dess användning samt för att förse brukare med information om Naloxon.

Antalet döda och skadade i trafiken på grund av alkohol och andra droger bör minska

Samverkan mot alkohol och droger i trafiken (SMADIT) är ett arbetssätt som syftar till att personer som ertappats för ratt-, drogratt- eller sjöfylleri ges ett erbjudande om en vårdkontakt för sina problem. SMADIT bygger på nära och långsiktigt samarbete mellan samhällsaktörer som polis, kommun och region. Genom att ge personer möjlighet till vård och stöd direkt efter händelsen, vill man också kunna minska antalet återfall i den här typen av brott.

Lokalt utförande/utvecklingsarbete

- **SN** ska utveckla, effektivisera och följa arbetet med SMADIT för att snabbt fånga upp och erbjuda påverkade förare vård och stöd direkt.

Det suicidpreventiva arbetet ska stärkas

Av de dödsfall som årligen sker i läkemedels- och narkotikaförgiftningar är ca en fjärdedel en följd av en avsiktligt självdestruktiv handling. Drygt hälften av dessa dödsfall gäller kvinnor, vilket skiljer sig från suicidstatistiken i stort där suicid oftast sker bland män. Den övergripande bilden är också att en mycket stor andel av dem som avlidit av läkemedels- eller narkotikaförgiftningar har en samtidig psykiatrisk diagnos och har haft kontakt med den slutna eller specialiserade hälso- och sjukvården. Arbetet med att förbygga suicid är en viktig del i målet för det suicidpreventiva arbetet att minska antal suicid i Eskilstuna kommun.

Lokalt utförande/utvecklingsarbete

- **Varje nämnd** ska ansvara för att beakta riskgrupper med koppling till ANDTS i arbetet med plan för suicidprevention.

Gällande lagstiftning och annan rättslig reglering

Följande lagar har bäring på ANDTS-arbetet:

- Alkohollag (2010:1622)
- Narkotikastrafflagen (1968:64)
- Lagen om kontroll av narkotika (1992:860)
- Lagen om förbud mot vissa hälsofarliga varor (1999:42)

- Lagen om förstörande av vissa hälsofarliga missbrukssubstanser (2011:111)
- Lag (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel
- Lag (2018:2088) om tobak och liknande produkter
- Lag (2022:1257) om tobaksfria nikotinprodukter
- Spellag (2018:1138)

Utöver dessa har även följande exempel på lagar bäring på det hälsofrämjande, förebyggande och åtgärdande arbete som bedrivs inom ANDTS-område:

- Socialtjänstlag (2001:453)
- Hälso- och sjukvårdslag (2017:30)
- Skollag (2010:800)
- Lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter

Förhållande till redan fattade politiska beslut

Plan mot Alkohol, narkotika, dopningsmedel, tobak- och nikotinprodukter samt spel om pengar (ANDTS) Eskilstuna kommunkoncern 2024–2027 förhåller sig till och kompletterar nedanstående styrdokument:

- Eskilstuna kommuns vision
- Kommunens 4-åriga strategiska mål
- Policy för jämlik hälsa
- Plan för jämställdhet
- Plan mot mäns våld mot kvinnor inklusive hedersrelaterat våld och förtryck
- Plan för tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning 2022–2025
- Plan för suicidprevention 2023–2027